

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.5.22>

O NIEKTÓRYCH CECHACH SPRAWOWANIA KONTROLI SPOŁECZNEJ W ZAKRESIE WYKONYWANIA KAR UKRAINY W CZASIE WOJNY

Paweł Garasim

kandydat nauk prawnych, doktorant

Uniwersytetu Narodowego „Politechnika Lwowska” (Lwów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-0336-4710

lesya5@meta.ua

Adnotacja. W artykule na podstawie wyników analizy sytuacji, która rozwinęła się w związku z agresją wojskową Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie, a także wdrożenia aktów normatywnych i prawnych regulujących wynikające z tego stosunki społeczne określono niektóre cechy sprawowania kontroli społecznej w zakresie egzekwowania kar obecnie, a także zaproponowano naukowo uzasadnione środki w celu rozwiązania istniejących problemów w tym zakresie.

W szczególności, na podstawie dzisiejszych realiów prawnych i wojskowych, które rozwinęły się w Ukrainie, logiczne byłoby art. 25 Kodeksu Karno-Wykonawczego Ukrainy uzupełnić ust. 3 o następującej treści: „W przypadkach określonych przez prawo i w warunkach stanu wojennego działalność organizacji pozarządowych i ich upoważnionych przedstawicieli w zakresie wykonywania kar może zostać zawieszona na okres wyraźnie przewidziany w odpowiednim akcie prawnym”.

Słowa kluczowe: kontrola publiczna; zakres wykonywania kar; czas wojny; sytuacja wojskowa; stan wyjątkowy; skazany; personel instytucji wykonywania kar; tryb szczególnych warunków.

ABOUT SOME FEATURES OF PUBLIC CONTROL IN THE FIELD OF EXECUTION OF PUNISHMENTS IN UKRAINE DURING WARTIME

Pavlo Garasim

Candidate of Law,

Doctoral Student of the National University «Lviv Polytechnic» (Lviv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-0336-4710

lesya5@meta.ua

Abstract. In the article, based on the results of the analysis of the situation that developed in connection with the military aggression of the Russian Federation against Ukraine, as well as the implementation of normative and legal acts regulating social relations that arise in connection with this, some features of the implementation of public control in the field of execution of punishments at this time, as well as proposed scientifically based measures to solve existing problems in this regard.

In particular, based on today's legal and military realities in Ukraine, it would be logical that Art. 25 of the CPC shall be supplemented with part 3 of the following content:

«In the cases specified in the law and in the conditions of martial law, the activities of public associations and their authorized representatives in the field of execution of punishments may be suspended for the period clearly provided for in the relevant legislative act».

Key words: public control; the scope of execution of punishments; wartime; military situation; State of Emergency; condemned; a person in a penal institution; regime of special conditions.

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Павло Гарасим

кандидат юридичних наук, докторант

Національного університету «Львівська політехніка» (Львів, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-0336-4710

lesya5@meta.ua

Анотація. В статті, виходячи з результатів аналізу ситуації, яка склалась у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, а також реалізацією нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини, які виникають у зв'язку з цим, визначені деякі особливості здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань у цей час, а також запропоновані науково обґрунтовані заходи щодо вирішення існуючих з даного приводу проблем.

Зокрема, виходячи із сьогоденних правових і воєнних реалій, що склались в Україні, логічно було б ст. 25 КВК доповнити частиною 3 наступного змісту:

«У випадках, визначених у законі, та в умовах воєнного стану діяльність громадських об'єднань та їх уповноважених представників у сфері виконання покарань можуть бути призупинені на чітко передбачений у відповідному законодавчому акті період».

Ключові слова: громадський контроль; сфера виконання покарань; воєнний час; військова обстановка; надзвичайний стан; засуджений; персонал установ виконання покарань; режим особливих умов.

Вступ. Як свідчить практика, війна Російської Федерації (РФ) проти України, яка розпочалась 24 лютого 2022 року та триває у сьогоднішні об'єктивно обумовила видозміну всіх без винятку суспільно-правових відносин в нашій державі. Крім цього, зазначена військова агресія спричинила у зв'язку з цим й інший свій наслідок – особливості їх реалізації у військовий час.

І, хоча в ст. 105 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) України й передбачено введення режиму особливих умов у колоніях (як, власне, у всіх визначених у ст. 11 цього Кодексу умовах виконання покарань (УВП)), проте вказані у ній обставини (стихійне лихо, епідемії, аварії тощо) не передбачають такої із них, як проведення військових дій на адміністративно-правових територіях, де дислокуються ті чи інші види УВП.

Нічого з цього приводу не зазначено й в Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (ПВР УВП).

Особливо актуальним це питання є з огляду реалізації у воєнний час суб'єктами та учасниками кримінально-виконавчої діяльності, до яких, зокрема, відноситься й громадськість (ст. ст. 5, 6, 123, 128, ін. КВК), визначених у законі повноважень, включаючи й здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань (ч. 2 ст. 25 вказаного Кодексу).

Основний текст. Виходячи з вищевикладеного та враховуючи неврегульованість означеної проблематики у кримінально-виконавчому законодавстві України, варто визнати, що обрана тема цієї наукової статті є такою, що має прикладне значення, а тому має бути вирішена й на науковому (доктринальному) рівні.

Саме з даних міркувань *метою* цієї роботи є визначення тих проблем, що обумовлені особливостями здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України в умовах воєнного стану, а головним *завданням* – розробка науково обґрунтованих заходів, спрямованих на їх усунення.

Вивчення наукової літератури показало, що як у ранні часи незалежності України та до прийняття КВК (1991–2003 р. р.), так і до теперішнього часу досить активно питаннями розробки проблем підвищення рівня та видозміни змісту громадського контролю за процесом виконання – відбування покарань займаються такі учені, як: О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, Б. М. Головкін, О. М. Джу́жа, О. Г. Колб, В. Я. Конопельський, С. Ю. Лукашевич, В. О. Меркулова, Г. О. Радов, А. Х. Степанюк, І. С. Яковець та ін.

Поряд з цим, варто у зв'язку з цим звернути увагу на той факт, що питання щодо особливостей здійснення громадського контролю за процесом виконання – відбування покарань України у воєнний час науковцями досліджені не у повній мірі, що й стало додатковим аргументом при виборі предмета даної статті.

Результати та їх обговорення. Якщо за основу взяти результати аналізу змісту нормативно-правових джерел, що стосуються означеної у цій роботі проблематики, то до особливостей соціального моніторингу у сфері виконання покарань України можна віднести наступні із них:

1. Ті правові відносини, які сформульовані в Конституції України.

Зокрема, в ч. 2 ст. 64 Основного закону з цього приводу зазначено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. При цьому не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України.

Як у зв'язку з цим дав офіційне тлумачення Конституційний Суд України, суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод (Конституційний Суд України; 1997).

Поряд з цим, виходячи з положень ст. 64 Основного закону України, слід визнати, що у воєнний час може бути призупинена діяльність громадських об'єднань та їх уповноважених представників, у тому числі й у сфері виконання покарань, що і визначає змістовні аспекти особливостей здійснення соціального моніторингу у зазначеній ситуації.

2. Ті правові відносини, які закріплені в Законі України від 12.05.2015 «Про правовий режим воєнного стану» та в інших законодавчих актах (Закони України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану України» від 24.02.2022 р.; Указ Президента України від 22.05.2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні», постанова кабінету Міністрів України від 08.07.2020 «Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану»; ін.).

Так, у ч. 1 ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у зв'язку з цим зазначено, що правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції України та вказаного Закону, а в ч. 2 даної статті – про те, що у воєнний час не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені ч. 2 ст. 64 Конституції України.

З означеного випливає, що визначені в основному законі особливості здійснення громадського контролю за процесом виконання – відбування покарань обумовлюють (детермінують) (Головкін, 2020: 274-280) й змістовні елементи правообмежень діяльності громадських об'єднань та їх уповноважених представників, що визначені в спеціальному законодавчому акті.

У той самий час, варто констатувати, що у ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» жодним словом не обумовлено, що до заходів правового режиму у такій обстановці відносяться правообмеження щодо здійснення цивільного (громадського) контролю над Воєнною організацією та правоохоронними органами, включаючи УВП, що слід віднести до особливостей реалізації у сфері виконання покарань вказаного виду соціального моніторингу.

Тобто, в умовах воєнного стану зазначене питання лежить у площині повноважень органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань і пробації (ч. 1 ст. 11 КВК) (на сьогодні – це Міністерство юстиції України), який, виходячи із ситуації, що склалась у тій чи іншій УВП, може створити відповідні штучні перешкоди (а, це підвищує рівень корупційних ризиків) щодо відвідування установ виконання покарань та здійснення громадського контролю відповідними його суб'єктами (ст. ст. 24, 25 КВК).

3. Ті правові відносини, що регулюються кримінально-виконавчим законодавством України (ст. 2 КВК) (Колб, 2021: 157-159).

У першу чергу, звертають на себе увагу положення ст. 105 КВК, у якій визначено виключний перелік обставин, що виступають підставою для введення в УВП режиму особливих умов. При цьому серед них відсутні ті, які пов'язані із заходами забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні, що, як видається, можна віднести до правових прогалин (Петришин та ін., 2014: 271), які слід усунути, позаяк вони суттєвим чином впливають на ефективність забезпечення прав засуджених при виконанні покарань (ч. 2 ст. 25 КВК), а також на рівень запобіжної діяльності у сфері виконання покарань (Колб, Махніцький, 2019 : 223-230).

Зокрема, виходячи із сьогоденних правових і воєнних реалій, що склались в Україні, логічно було б ст. 25 КВК доповнити частиною 3 наступного змісту:

«У випадках, визначених у законі, та в умовах воєнного стану діяльність громадських об'єднань та їх уповноважених представників у сфері виконання покарань можуть бути призупинені на чітко передбачений у відповідному законодавчому акті період».

Більш того, аналогічну видозміну слід здійснити й у ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», доповнивши її пунктом 25 такого змісту:

«У випадках введення режиму особливих умов у колоніях призупиняти на чітко визначений період відвідування цих установ представниками громадських об'єднань, крім тих, які залучаються до виконання функцій національного превентивного механізму на підставі окремого письмового доручення Уповноваженого Верховною Радою України з прав людини».

Як видається, запропоновані видозміни у чинному законодавстві України дадуть можливість гармонізувати положення всіх нормативно-правових джерел, мова про які велась вище, та підвищать рівень правового регулювання з означених питань з урахуванням особливостей життєдіяльності нашої держави у воєнних умовах.

Тим більше, що у даній ситуації пріоритетним у механізмі правової охорони та забезпечення, без сумніву, є такий об'єкт, як воєнна безпека (Луценко, 2018 : 33-47), а похідним – встановлений порядок виконання – відбування покарань.

Саме тому так важливо, щоб під час війни серед засобів забезпечення першої були й гармонійно сформовані на законодавчому рівні й інші змістовні засоби та її складові елементи, включаючи й безпеку в УВП (Колб та ін., 2020 : 8-14).

4. Ті правові відносини, що виникають у ході виконання – відбування визначених у Кримінальному кодексі (КК) України покарань (ст. 50), та мають свої особливості правового регулювання, які, у свою чергу, спричинюють та обумовлюють (детермінують) (Колб, Новосад, 2017 : 169-178) особливості здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених у процесі кримінально-виконавчої діяльності.

Сутність даної проблематики полягає у тому, що у ч. 2 ст. 25 КВК об'єктами вказаного соціального моніторингу є тільки виправні та виховні колонії (ст. ст. 18, 19 цього Кодексу); арештні дома (ст. 15); виправні центри (ст. 16) та слідчі ізолятори (СІЗО) (ч. 3 ст. 18, ст. ст. 88, 89 КВК та Закон України «Про попереднє ув'язнення»).

У той самий час, поза громадським контролем залишаються об'єкти пробації, до яких згідно Закону України «Про пробацію» віднесені:

а) досудова пробація (ст. ст. 8, 9 даного Закону);

б) наглядова пробація (ст. ст. 8, 10), яка здійснюється щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, т. ін. категорій цих осіб.

в) пенітенціарна пробація (ст. ст. 8, 11), зміст якої полягає у створенні умов для трудового і побутового влаштування засуджених до позбавлення або обмеження волі, після звільнення їх із відповідних УВП.

Додатковим аргументом з цього приводу виступають положення ст. 22 Закону України «Про пробацію», у якій визначено, що контроль за діяльністю органу пробації здійснюється відповідно закону.

Яким чином, хто є суб'єктом контролю, т. ін. ні вказаний законодавчий акт, ні КВК відповіді на ці та інші подібні питання не дають, тобто в наявності правова прогалина, яка в умовах воєнного стану в Україні підвищує рівень небезпек і загроз для всіх суб'єктів апробаційної діяльності (ст. 14 Закону України «Про пробацію») та одночасно, знижує ефективність тих заходів правового режиму воєнного стану, мова про які ведеться в ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Виходячи з цього, логічно було б внести відповідні зміни у ті законодавчі акти, які стосуються досліджуваної у цій науковій статті проблематики, а саме:

1) У ст. 25 КВК, доповнивши її частиною 4 такого змісту:

«Громадський контроль у сфері пробації здійснюється відповідно до положень цього Кодексу та інших законів України».

2) У ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» доповнивши її пунктом 26 такого змісту:

«Првообмеження, що визначені для фізичних і юридичних осіб у цьому законі, у повній мірі стосуються й суб'єктів пробації. При цьому контроль і відповідальність за їх дотриманням і реалізацією покладаються на уповноважені органи пробації».

3) У ст. 33 Закону України «Про пробацію», доповнивши її частиною 2 такого змісту:

«Громадський контроль у сфері пробації здійснюється відповідно до чинного кримінально-виконавчого законодавства та інших законів України».

Висновок. Проведений аналіз практики та змісту нормативно-правових джерел, що регулюють здійснення громадського контролю за процесом виконання – відбування покарань і пробації, дозволяє констатувати, що в умовах воєнного стану в Україні вказана діяльність має свої особливості, базові засади якої визначені у Конституції України та Законі України «Про правовий режим воєнного стану».

Поряд з тим, важливим у цьому контексті є й інший висновок, а саме: воєнні та правові реалії сьогодення зумовлюють по-іншому на всіх рівнях (законодавчому, доктринальному, організаційно-правовому тощо) підійти до розв'язання існуючих у зв'язку з цим проблем з тим, щоб належним чином та ефективно забезпечити головний об'єкт правової охорони – національну безпеку.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64 Конституції України (справа за зверненням жителів міста Жовті Води) № 9-3П від 25 грудня 1997 року. *Zakon.rada.gov.ua*.
2. Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 274-280.
3. Колб О. Г. Про деякі концептуальні засади виконання покарань у виді позбавлення волі. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 1(15). С. 157–159.
4. Теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. за заг ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.
5. Колб О. Г., Махніцький О. І. Зміст громадського контролю у сфері виконання покарань України. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 3(9). С. 223–230.
6. Луценко Ю. В. Поняття та зміст воєнної безпеки України у світлі сучасних викликів та загроз. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2018. Вип. 137. С. 33-47.
7. Колб О. Г., Копатун І. М., Джужа О. М., Пасічник Д. С. Запобігання надзвичайним подіям кримінально-правового характеру у кримінально-виконавчих установах в Україні. *Znanstvena Visel : Global LP, 2020/ № 47–2(47)*. С. 8–14.
8. Колб О. Г., Новосад Ю. О. Щодо змісту деяких детермінант, що обумовлюють та сприяють вчиненню злочинів. *Kelm : Knowledge, Education, Law, Management*. 2017. № 4(20). С. 169–178.

References:

1. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym zvernenniam hromadian Protsenko Raisy Mykolaivny, Yaroshenko Poliny Petrivny ta inshykh hromadian shchodo ofitsiinoho tлумachennia statei 55, 64 Konstytutsii Ukrainy (sprava za zvernenniam zhyteliv mista Zhovti Vody) [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional appeal of citizens Raisa Mykolaivna Protsenko, Polina Petrivna Yaroshenko and other citizens regarding the official interpretation of Articles 55, 64 of the Constitution of Ukraine (case of the appeal of residents of the city of Zhovti Vody)] № 9-3P vid 25 hrudnia 1997 roku. URL: <https://Zakon.rada.gov.ua>.
2. Holovkin B. M. (2020). Pro determinatsiiu zlochynnosti [About the Determination of Crime]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 1. S. 274-280. [in Ukrainian].
3. Kolb O. H. (2021). Pro deiaki kontseptualni zasady vykonannia pokaran u vydi pozbavlennia voli [About some conceptual principles of execution of punishments in the form of deprivation of liberty]. *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy*. № 1(15). S. 157–159. [in Ukrainian].
4. Teoriia derzhavy i prava [Theory of the state and law] : pidruch. dla stud. yuryd. vyshch. navch. zakl. / O. V. Petryshyn, S. P. Pohrebniak, V. S. Smorodynskyi ta in. za zah red. O. V. Petryshyna. Kharkiv : Pravo, 2014. 368 s.
5. Kolb O. H., Makhnitskyi O. I. (2019). Zmist hromadskoho kontroliu u sferi vykonannia pokaran Ukrainy [Content of public control in the field of execution of punishments of Ukraine]. *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy*. № 3(9). S. 223–230. [in Ukrainian].
6. Lutsenko Yu. V. (2018). Poniattia ta zmist voiennoi bezpeky Ukrainy u svitli suchasnykh vyklykiv ta zahroz [Concept and content of military security of Ukraine in the light of modern challenges and threats]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. Vyp. 137. S. 33–47. [in Ukrainian].
7. Kolb O. H., Kopotun I. M., Dzhuzha O. M., Pasichnyk D. S. (2020). Zapobihannia nadzvychainym podiiam kryminalno-pravovoho kharakteru u kryminalno-vykonavchykh ustanovakh v Ukraini [Prevention of extraordinary events of a criminal-legal nature in criminal-executive institutions in Ukraine]. *Znanstvena Misel: Global Science Center LP*, № 47–2 (47). S. 8–14. [in Ukrainian].
8. Kolb O. H., Novosad Yu. O. (2017). Shchodo zmistu deiakykh determinant, shcho obumovliuiut ta spryiait vchynenniu zlochyniv [Regarding the content of some determinants that cause and contribute to the commission of crimes]. *Kelm : Knowledge, Education, Law, Management*. № 4(20). S. 169-178. [in Ukrainian].